O valoroasă colecție de folclor: „CHESTIONARUL ISTORIC" de N. Densusianu

Reprezentant al şcolii mitologico-istorice, N. Densuşianu a realizat prin „Chestionarul istoric" una dintre cele mai ample şi valoroase colecţii folclorice, care reprezintă un moment de seamă în acţiunea de cunoaştere a culturii noastre populare.

Operă fundamentală a culturii şi civilizaţiei noastre, între primele două-trei de acest fel, „Chestionarul istoric" constituie contribuţia cea mai însemnată a vieţii sale, ce trece poate prin importanţă chiar înaintea activităţii sale de istoric.

Încă de la primele sale articole despre folclor (1871) atrăgea atenţia asupra elementului istoric, din tradiţii şi credinţe, element neluat în seamă, după opinia sa dintre înaintaşi decât de N. Bălcescu, B.P. Haşdeu şi de Al. Marienescu.

N. Densuşianu este convins că istoricul poate obţine informaţii mult mai ample dacă apelează la „arhivele naţionale ale poporului român; la credinţele, legendele şi tradiţiile sale istorice şi religioase, care sunt mult mai vechi şi mult mai instructive, decât toţi autorii, şi care formează monumentele autentice ale vieţii sale primitive".

Consecvent acestei opinii alcătuieşte un amplu „Chestionar despre tradiţiunile istorice şi antichităţile ţărilor locuite de români" (partea I Bucureşti 1893; parte a II-a Iaşi 1895) pe care îl răspândeşte în două etape, în toată ţara.

Prima parte cuprinde 396 de întrebări grupate în 16 clase, cu referiri la perioada până în anul 600 e.n., difuzată la începutul anului 1893 învăţătorilor şi preoţilor rurali, fiind publicată concomitent în paginile ziarelor: „Gazeta de Transilvania" şi „Telegraful român".

Partea a II-a cuprinde 280 de întrebări, ordonate în 33 de clase, publicată într-un număr dublu al „Revistei critice literare", trimisă spre completare referenţilor la începutul anului 1896, prin care cere să i se trimită tradiţii de origine dacă şi romană, interesându-l trei epoci:

– epoca dacă;

– epoca dominaţiei romane, cu vechile legende italice;

– epoca invaziilor barbare, precum şi vechi legende italice.

N. Densuşianu, pe la 1873-74, în Braşov.

Partea I are un caracter dominant istoric, lăsând puţine deschideri pătrunderii creaţiei populare propriu-zise în cadrul răspunsurilor.

Speciile folclorice vizate sunt: tradiţiile istorice, legendele, basmele, baladele, cântecele lirice şi de cătănie, proverbele, zicătorile şi textele jocurilor de copii şi de mitologie naţională.

Partea a II-a a „Chestionarului istoric" se lansează în investigarea mitologiei noastre populare (solicitând aproape la fiecare întrebare comunicarea textelor, în care se vorbeşte de personajele mitologice, de obiceiurile care-l interesează). În partea a doua a „Chestionarului istoric" speciile folclorice avute în vedere sunt: colindele, pluguşorul, sorcova, strigăturile peste sat, paparudele, cântecul cununei, cântecele lirice, baladele, legendele, poveştile şi tradiţiile istorice populare.

Cea mai mare parte a chestionarului a fost răspândită în Moldova şi Muntenia prin intermediul revizoratelor şcolare judeţene, a Biroului Statistic din Bucureşti, Marele Stat Major al Armatei, unele prefecturi şi subprefecturi de judeţ, Academia Română, sub patronajul căreia s-a bănuit de către referenţi că se desfăşoară întreaga acţiune.

Mai greu a fost difuzat „Chestionarul" în Banat, Transilvania, Maramureş şi Bucovina unde dominaţia austro-ungară nu privea cu ochi buni adunarea datelor privitoare la istoria poporului român.

Faptul acesta reiese limpede din scrisoarea lui Aron Densuşianu, datată „Iaşi, 16 septembrie 1895" şi din scrisorile trimise de Nicolae Densuşianu vicarilor români de Sibiu, Haţeg şi Bucovina – păstrate la Biblioteca Academiei, scrisori care au rămas practic fără răspuns – cu excepţia vicarului Maramureşului, Tit Bud, care era şi un cunoscut folclorist.

Cu toate acestea, răspunsurile primite la cele două părţi al „Chestionarului", au întrunit după însăşi expresia autorului toate aşteptările sale atât în privinţa cantităţii cât şi a calităţii informaţiilor.

La prima parte a „Chestionarului" s-au primit răspunsuri din 668 localităţi, iar la partea a doua din 492 localităţi, însumând împreună cca 8500-9000 file, respectiv 17000-18000 pagini.

Răspunsurile au rămas mai mult de opt decenii în mapele Bibliotecii Academiei Române (manuscrisele 4545-45-61, în 17 volume în folio) fiind consultate de folcloriști, filologi şi istorici.

Întregul material i-a folosit lui N. Densuşianu la alcătuirea lucrării „Dacia preistorică".

Parţial, acest repertoriu al culturii noastre populare a fost valorificat în 1975, în antologia „Nicolae Densuşianu. Vechi cântece şi tradiţii populare româneşti", apărut la Editura „Minerva". Texte poetice din răspunsurile la „Chestionarul istoric" (1893-1897) şi în lucrarea lui A. Fochi „Datini şi eseuri populare de la sfârşitul secolului al XIX-lea". Răspunsurile la chestionarele lui N. Densuşianu, Text ales, stabilit, nate, indici şi studiu introductiv de I. Oprişan, bucureşti, „Minerva", 1977, care sistematizează întregul material prezentat de N. Densuşianu.

„Chestionarul istoric" prezintă un interes care afectează numeroase domenii şi discipline: Istoria, arheologia, paleontologia, istoria artelor, lingvistica, etnografia şi folcloristica. Istoricul îşi poate extrage nenumărate date asupra evenimentelor petrecute pe teritoriul patriei noastre, mai ales pe plan local (întemeierea şi dispariţia unor aşezări omeneşti, desfăşurarea unor revolte sociale, trecerea unor oşti străine în timpul diverselor războaie ş.a.), poate afla informaţii despre descoperirea unor importante vestigii materiale, despre existenţa unor cetăţi, drumuri, poduri, a unor forme de relief.

Numismatul găseşte atestată circulaţia unor monezi din diferite perioade, odată cu descrierea şi reproducerea lor în desen.

În domeniul istoriei artelor întâlnim informaţii asupra arhitecturii, sculpturii, picturii străvechi.

Lingvistul găseşte liste întregi de cuvinte regionale şi arhaice, pronunţarea caracteristică diverselor zone ale ţării, poate deduce aria de întindere a unor fenomene dialectate.

Dar cel mai mare intres îl trezeşte colecţia lui N. Densuşianu etnografului şi folcloristului, cercetătorului culturii populare în general.

Colecţia cuprinde un material folcloric imens, cules de la informatori ce aveau în medie 70 ani, deci un material care surprinde faza de evoluţie a creaţiei populare de la mijlocul secolului trecut, din vreme când V. Alecsandri întocmea primele colecţii naţionale de folclor.

Pe baza informaţiilor extrase din colecţia lui N. Densuşianu se pot alcătui numeroase hărţi folclorice, etnografice, lingvistice, arheologice.

Deasemenea, alcătuirea atlaselor contemporane ale culturii noastre populare sunt de neconceput fără utilizarea răspunsurilor la „Chestionarul" lui N. Densuşianu.

Numai din domeniul restrâns al datinilor şi riturilor s-ar putea întocmi studii interesante pe baza datelor adunate despre obiceiurile de Anul Nou, în speţă despre colind („Ana Dochiana", „Colindul Soarelui", „Dana" ş.a.), pluguşor, sorcovă, vălărit, despre riturile agrare (Caloian, Paparudă, Drăgaică, ş.a.), despre obiceiurilor legate de naştere şi moarte.

Valoarea colecţiei se datorează şi faptului că păstrează şi numeroase informaţii cu caracter etnografic, de la costumaţie până la unelte agrare, şi modul de spălare a aurului, de la forma străveche a caselor şi aşezărilor de cult, la semnificaţia ofradelor aduse cu anume prilej la biserică, de la tipurile de măşti şi diverse costumaţii, la forma instrumentelor cu caracter magic folosite în descântece şi vrăji.

Un rol important îl are colecţia, răspunsurile privitoare la sărbătorile populare precum: Babele, Armindenul, Drăgaica, Rusaliile, Moşii, Vracii sau Vălaşii, sau de unele sărbători religioase legate de numele unor sfinţi, în existenţa cărora istoricul vede perpetuându-se vechi sărbători anterioare creştinismului. E vorba de : Sf. Ioan, Floriile, Sf. Gheorgeh, Sf. Petru, Sf. Pintilie, Sf. Dumitru, Crăciunul ş.a.

Dar cel mai reprezentat sector al mitologiei româneşti este cel despre legende, precum: piticii, uriaşii, căpcăunii, sau cel referitor la neamurile pomenite în Alexandria.

În ce priveşte folclorul propriu-zis, colecţia lui N. Densuşianu oferă cercetătorului numeroase texte de cea mai înaltă valoare artistică, egalând şi chiar întrecând în frumuseţe variantele cunoscute (mai ales de colinde, pluguşoare, cântece de călătorie, sorcove, paparude, balade) cum ar fi baladele; „Muntele de Criş, „Marcu şi Filip", „Cântecul lui Macovei", „Colinde", „Legenda Ţarigradului".

Textele cele mai numeroase şi mai realizate artistic aflate în colecţia lui N. Densuşianu au fost culese din Dobrogea, Sudul Munteniei şi Oltenia. Cele mai frumoase pluguşoare, cântece lirice, legende şi tradiţii istorice au fost culese din Moldova. Din Transilvania, deşi nu au fost trimise prea multe texte, trebuie remarcate colindele.

Cele peste patruzeci de tipuri de balade, însumând în total circa 350-400 variante, precum şi capitolul de cântece bătrâneşti din colecţia lui N. Densuşianu reprezintă o sursă dintre cele mai importante pentru cunoaşterea eposului nostru versificat.

Din punct de vedere al valorificării artistice capitolul cel mai unitar îl reprezintă grupul de colinde, constituit din cea mai mare parte din variante realizate la un înalt nivel estetic.

La toate acestea se adaugă valoarea inestimabilă a descrierii şi atestării fenomenelor respective în sute de localităţi ale ţării.

Căci este un fapt incontestabil – răspunsurile la „Chestionarul istoric" a lui N. Densuşianu – reprezintă un document de valoare naţională, ce nu poate fi asemănat decât cu răspunsurile la „Chestionarul" lui B.P. Haşdeu, iar prin sfera largă de probleme abordate, şi mai ales prin cifrele impresionante de referenţi şi informatori antrenaţi în acţiunea respectivă, răspunsurile la „Chestionarul istoric", trec în fruntea multor documente similare realizate chiar pe plan mondial.

Prof. Maria RAZBA
Biblioteca judeţeană
„Ovid Densuşianu" Hunedoara